

УДК 378.22:37.013.75:811.111(075.8)
DOI <https://doi.org/10.31392/2311-5491/2019-69.67>

Щерба Н. С.

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ІЗ ДЦП

Згідно з матеріалами Саламанкської декларації, провідного міжнародного документа, що стосується прав осіб з інвалідністю на освіту, всі діти з особливими освітніми потребами повинні мати можливість вступати до загально-освітніх шкіл з інклюзивною орієнтацією, якщо в них немає інших показань. До останніх належать, зокрема, сліпота, глухота та комплексні порушення стану здоров'я, особливо в поєднанні з інтелектуальними розладами. Практичне запровадження вимоги щодо організації інклюзивного навчання дітей зі складними формами інвалідності передбачає врахування всього розмаїття їхніх індивідуальних відмінностей. У випадку навчання іноземної мови старшокласників з такими комплексними порушеннями, як ДЦП, вчитель повинен оволодіти інструментарієм, що дозволить би йому систематизувати ці індивідуальні відмінності учнів, до яких належать: їхні фізичні, сенсорні та пізнавальні можливості, навчальні обмеження і стійкі труднощі, особливі освітні потреби, навчальні та професійні інтереси. Однак відповідна підготовка майбутніх педагогів знаходиться сьогодні на етапі свого становлення, оскільки лише в окремих ЗВО викладаються відповідні дисципліни. Проведений аналіз наукової літератури також показав відсутність відповідних публікацій. Виявлені суперечності підтверджує актуальність обраної теми дослідження.

У статті представлено зразки анкет батьків і учнів із ДЦП, в також експрес-досьє, що дозволить учителю іноземної мови систематизувати одержану інформацію. Запропоновані анкети є інструментом для збору даних щодо можливостей учня: самостійно ходити, стояти, сидіти; брати участь в іншомовному продуктивному і рецетивному мовленні; його можливості самообслуговування, стійкі навчальні труднощі, особливі освітні потреби, пізнавальні можливості, навчальні інтереси, сильні сторони, а також установки на майбутню професію, якщо такі є. Одержана та систематизована інформація дозволить учителю іноземної мови запровадити диференційоване, індивідуалізоване і практикоорієнтоване навчання, організувати додаткову корекційну роботу з учнем і проводити моніторинг результатів навчання за Індивідуальною програмою розвитку дитини.

Ключові слова: дитячий церебральний параліч, інклюзивне навчання, іноземна мова, анкета, експрес-досьє.

Як зазначено в матеріалах Саламанкської декларації та Програми дій з освіти осіб з особливими потребами, ратифікованих в Україні, дітям з інвалідністю необхідно надавати можливість вступати до звичайних шкіл з інклюзивною орієнтацією (якщо немає інших показань). Інклюзивне навчання має організовуватися засобами педагогічних методів, здатних забезпечити ефективну освіту для більшості дітей. Для цього в документі рекомендовано розробляти і застосовувати освітні системи та програми таким чином, щоб ураховувати все розмаїття особливостей, здібностей, інтересів і навчальних потреб учнів [1].

Інклюзивне навчання іноземної мови (далі – ІМ) учнів із дитячим церебральним паралічем (далі – ДЦП) вимагає від учителя володіння комплексним інструментарієм, що дозволить би виявити та систематизувати їхні можливості, навчальні труднощі й відповідні особливі освітні потреби (далі – ООП), оскільки це комплексне порушення може мати різноманітні клінічні прояви. Проте, як показав аналіз освітньо-кваліфікаційних програм за спеціальністю 14.02 Середня освіта (Мова і література (англійська)), наявних на офіційних веб-сайтах провідних закладів вищої освіти України, лише в деяких із них передбачена відповідна підготовка студентів (наприклад, у ЖДУ імені Івана Франка викладається дисципліна за вибором закладу освіти «Іншомовна освіта дітей з особливими потребами», а в УДПУ імені Павла Тичини – «Основи інклюзивної освіти»). Тому в сучасній середній іншомовній освіті виникає суперечність: з одного боку, від учителя ІМ очікують виважених заходів щодо ефективного включення всіх дітей з ООП до навчального процесу, а з іншого – система відповідної підготовки досі знаходиться на етапі становлення.

Як показує проведений аналіз наукової та освітньо-нормативної літератури, визначення понять «особа з інвалідністю», «дитина з інвалідністю» та «дитина з особливими освітніми потребами» запропоновані в Законі України «Про освіту», Національній доповіді «Про становище осіб з інвалідністю», у Всесвітньому плані з охорони здоров'я осіб з інвалідністю 2014–2021 та низці інших документів. Сутність поняття «дитячий церебральний параліч», його клінічні прояви та класифікацію форм вивчали такі науковці, як: К. Бобат, Б. Бобат, 1964, 1983; Л. О. Бадалян, Л. Т. Журба, О. В. Тімоніна, 1988; Д. Р. Штульман, О. С. Левін, 2002; О. Качмар, 2009; В. І. Козьявкін, 2011 та ін. Особливості інклюзивної освіти дітей з інвалідністю охарактеризовані в роботах таких учених, як: J. Jenkinson, 2000; T. Loreman, J. Deppeler, D. Harvey, 2005; Л. І. Даниленко, 2007; А. А. Колупаєва, Н. З. Софій, Ю. М. Найда, 2007; К. Snow, 2008; А. А. Колупаєва, 2009; І. Б. Кузава, 2012; Л. Гупало, Р. Юськевич, 2013; О. Бохно, 2015; Н. В. Гладких, 2015; Н. А. Дубовська, 2015; М. Є. Чайковський, 2015. Дідактичні та методичні передумови навчання учнів з особливими освітніми потребами вивчалися: С. А. Tomlinson, 2000, В. С. Gartin, N. L. Murdick, M. Imbeau, D. E. Perner, 2002; А. Луговським, М. Сварник, О. Падалкою, 2008; О. М. Таранченко, Ю. М. Найдою, 2012; О. В. Гаяш, 2013; Т. В. Сак, 2015; В. В. Нечипоренко, Ю. С. Сілявіною, 2018 та ін.

У ході проведеного аналізу наукової літератури не було виявлено джерел, в яких був би запропонований інструментарій для проведення учителем ІМ комплексного аналізу індивідуальних відмінностей учнів із ДЦП, що зумовило формулювання мети нашого дослідження.

Зважаючи на вказану вище суперечність, метою цієї публікації стало розроблення інструментарію для вивчення індивідуальних можливостей, труднощів, потреб та інтересів старшокласників із ДЦП, що дозволило б індивідуалізувати їх навчання ІМ.

Питання про навчання учнів з ООП у старшій школі регламентуються чинними освітньо-нормативними документами. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2003 р. № 585», загальний термін навчання учнів з ООП у загальноосвітніх навчальних закладах для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (тобто у спецшколах і навчально-реабілітаційних центрах), становить 13 років (старший етап включає 11–12 класи) [2]. У масових школах не передбачено навчання частини старшокласників з ООП. До них, згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2003 р. № 585 «Про встановлення строку навчання у загальноосвітніх навчальних закладах для дітей з особливими освітніми потребами», належать: учні з тяжкими порушеннями мовлення, затримкою психічного і порушеннями розумового розвитку [3]. Окрема категорія учнів не навчається взагалі у зв'язку з важкими комплексними порушеннями стану здоров'я. Для решти учнів ІМ є однією з важливих передумов забезпечення їх подальшої соціальної інтеграції. Тому оптимізація навчального процесу вимагає від учителя аналізу можливостей, навчальних труднощів (і, зокрема, тих із них, що є стійкими до корекції і називаються в англійській науковій літературі «learning disabilities»), а також відповідних особливих освітніх потреб, інтересів і здібностей.

Розглянемо інструменти, що були розроблені нами для комплексного аналізу індивідуальних відмінностей учнів з ООП (зокрема, з ДЦП).

1. **Анкета для батьків.** Її заповнення дозволяє вчителю ІМ:

- з'ясувати можливість учня самостійно *ходити, стояти, сидіти*;
- проаналізувати можливості учня, що стосуються його участі в іншомовному продуктивному мовленні: здатність *писати і розмовляти*;
- виявити можливості учнів, що стосуються участі в рецептивних видах мовленнєвої діяльності: *в аудіюванні та читанні*;
- з'ясувати можливості учнів щодо *самообслуговування*;
- виявити *стійкі навчальні труднощі* (дислалію, дислексію, дисграфію тощо), якщо такі відомі батькам;
- оцінити *пізнавальні можливості* дитини (пам'ять, увагу, мислення);
- виявити *навчальні інтереси, сильні сторони* учнів, а також *їхні установки на майбутню професію*, якщо такі є.

Як можна помітити, в більшості пунктів представленої анкети додається запитання щодо особливих освітніх потреб учнів, якщо вони відомі батькам.

АНКЕТА ДЛЯ БАТЬКІВ

Прізвище, ім'я, по батькові дитини _____

Діагноз дитини _____

1. Оцініть фізичні можливості дитини (позначте 1-2 варіанти):

а) дитина ходить:

самостійно з підтримкою з милицями/ходунцями не може ходити

Наявні особливі освітні потреби _____

б) дитина сидить:

самостійно з опорою на спинку стільця не може сидіти

Наявні особливі освітні потреби _____

в) дитина пише:

за допомогою ручки/олівця друкує (на ПК) не може писати

Чи має труднощі (наприклад, дисграфію)? _____

Наявні особливі освітні потреби _____

г) дитина читає:

з підручника потребує спеціальних підручників не може

Чи має порушення (наприклад, дислексію)? _____

Наявні особливі освітні потреби _____

д) дитина говорить:

формулює думки реченнями не може говорити реченнями

Чи має порушення (наприклад, дизартрію, заїкання, дислалію)? _____

Наявні особливі освітні потреби _____

е) дитина чує:

мовлення у звичних умовах користується слуховим апаратом

Наявні особливі освітні потреби _____

є) дитина бачить:

написане на дошці та в книзі користується окулярами / лінзами

Наявні особливі освітні потреби _____

2. Оцініть пізнавальні можливості дитини (позначте 1-2 варіанти):

- а) дитина уважна за потреби: так зазнає труднощів у цьому ні
 б) може запам'ятати матеріал: так зазнає труднощів у цьому ні
 в) може зрозуміти пояснення: так зазнає труднощів у цьому ні

3. Оцініть можливості самообслуговування дитини:

- а) дитина може сама пересуватись по школі: так ні
 б) дитина може сама одягнути верхній одяг: так ні
 в) дитина може сама піти в шкільний туалет: так ні

4. У чому схильності / здібності / прагнення дитини?

Любить робити _____

Вміє робити _____

Хоче стати в майбутньому _____

ДЯКУЮ ЗА ДОПОМОГУ!

Анкету заповнив (-ла) _____ (_____ дитини).

Прізвище та ініціали мати/батько/бабуся/дідуся

2. Анкета для учнів. Знаючи особливості фізичного, когнітивного та сенсорного розвитку конкретного учня, вчитель може використовувати надану анкету з метою дослідження його мотиваційної сфери.

АНКЕТА ДЛЯ УЧНЯ

Прізвище та ім'я _____

Клас _____ Школа _____ Років _____ З якого класу вивчаєш англійську? _____

Замалюй кружечки біля правильних відповідей.

1. Мені подобаються такі професії:

- а) усний перекладач (проводить робочий час, перекладаючи розмови людей);
 б) письмовий перекладач (постійно працює зі словниками за комп'ютером);
 в) вчитель англійської мови (працює у школі, на курсах чи в університеті);
 г) редактор у міжнародному видавництві (виправляє помилки в текстах);
 д) копірайтер у зарубіжній фірмі (пише рекламні статті, сценарії роликів, девізи);
 е) фольклорист (шукає та записує народні пісні, легенди, казки, складає з них книги);
 є) гід-перекладач (проводить екскурсії містом для іноземців: пішки чи на автобусі);
 ж) екскурсовод-перекладач у музеї (проводить екскурсії у музеях, галереях);
 з) адміністратор у готелі (зустрічає іноземних гостей і розміщує їх по кімнатах);
 и) лікар у міжнародній клініці (лікує іноземних пацієнтів).

А які інші професії тобі подобаються? Напиши: _____

2. Вивчаючи англійську мову, мені б хотілося:

- а) писати чи розповідати про себе,
 б) вчити вірші, скороговки, пісні;
 в) дивитись відео про культуру інших країн;
 г) слухати аудіо- чи дивитись відео про життя інших людей;
 д) малювати, придумувати дизайн для нових речей;
 е) складати пазли, робити колажі;
 є) брати участь у театральних постановках, співати пісні;
 ж) робити речі своїми руками та описувати це англійською мовою;
 з) обговорювати життєві проблеми, робити відеорепортажі про них;
 и) брати участь у дебатах про правильні та неправильні рішення;
 і) брати участь у мовних іграх з іншими учнями;
 к) брати участь у діалогах, проектах з іншими учнями;
 л) займатись перекладом (наприклад, інструкції до побутової техніки);
 м) вести свій власний блог англійською мовою.

3. Чого б тобі не хотілося робити на уроці? Напиши: _____

ДЯКУЮ! ДО ЗУСТРІЧІ НА УРОЦІ!

З метою систематизації різнопланової інформації, що може бути одержана вчителем з анкет, нами було розроблено експрес-досьє (див. рис. 1).



Рис. 1. Приклад експрес-досьє

Як можна помітити з прикладу експрес-досьє, наведеного вище, у центрі (А) можна акумулювати інформацію, що стосується прізвища, імені та інтересів учня. У праву секцію (Б) можна вписати його сильні сторони, внизу (В) – його труднощі та обмеження (якщо такі існують), у ліву секцію (Г) – адаптаційні заходи, яких вчитель вирішує вжити (та, якщо адміністрацією школи вирішено вдатись до модифікації, – відповідні заходи). Нарешті, зверху (Д) можна включити цілі, які вчитель ставить перед собою стосовно конкретного учня. Вони є додатковими до стандартних цілей, що скеровують процес навчання ІМ учнів із типовим розвитком.

Висновки. Комплексне вивчення індивідуальних відмінностей учнів з ДЦП має низку переваг, оскільки це дозволить вчителю:

- проводити диференційоване навчання ІМ (наприклад, за моделлю learner autonomy), за якого учні можуть обирати завдання із запропонованого меню завдань, об'єднуватися в різноманітні «однорідні групи» і в кінці уроку фіксувати результати роботи в індивідуальних відомостях;
- проводити індивідуалізоване навчання ІМ, адаптуючи окремі завдання до можливостей окремого учня з ДЦП;
- проводити практикоорієнтоване навчання ІМ, що передбачає збагачення навчального процесу проблемними комунікативними завданнями повсякденного чи квазіпрофесійного характеру (тобто такими, що імітують професійну діяльність, до якої учні виявили інтерес);
- полегшити моніторинг розвитку учня засобами ІМ.

Перспективою для подальшого наукового дослідження є розроблення засобів (наприклад, збірників вправ) корекції стійких навчальних труднощів учня, які може використати вчитель.

Використана література:

1. Саламанкская декларация и рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями. ЮНЕСКО. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/pdf/salamanka.pdf (дата звернення: 7.08.2018).
2. Постанова Кабінету Міністрів України № 780 «Про внесення змін до постанови від 23 квітня 2003 р. № 585». Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780-2010-%D0%BF> (дата звернення: 16.09.2018).

3. Постанова Кабінету Міністрів № 585 «Про встановлення строку навчання у загальноосвітніх навчальних закладах для дітей з особливими освітніми потребами». *Законодавство України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2003-%D0%BF> (дата звернення: 15.09.2018).

References:

1. Salamanskaia deklaratsia i ramki dieistvii po obrazovaniu lits s osobymi potrebniatami [The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education]. *YuNESKO*. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/pdf/salamanka.pdf (data zvernennia 7.08.2018).
2. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 780 «Pro vnesennia zmin do postanovy vid 23 kvitnia 2003 r. № 585» [Decree by the Cabinet of Ministers of Ukraine № 780 "On introducing changes to Decree № 585 issued on April, 23, 2003"]. *Zakonodavstvo Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780-2010-%D0%BF> (data zvernennia 16.09.2018).
3. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 585 "Pro vstanovlennia stroku navchannia u zagalnoosvitnikh zakladakh dlia ditei z osoblyvyvymy osvithnimy potrebamy" [Decree by the Cabinet of Ministers of Ukraine № 585 "On setting the term of learning in comprehensive educational institutions for children with special educational needs"]. *Zakonodavstvo Ukrainy*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2003-%D0%BF> (data zvernennia 15.09.2018).

Shcherba N. S. The practice-oriented teaching foreign language senior learners with cerebral palsy: implementation possibilities

According to international human rights documents (and namely of Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education), children with special educational needs and disabilities (SEND) have a right to be enrolled into mainstream schools if they have no special contraindications. The latter can comprise, among others, blindness, deafness and complex impairments, especially combined with intellectual disorders. Meeting the requirement of organizing the inclusive learning for children with severe forms of disability presupposes taking into consideration all the diversity of their individual peculiarities. In case of teaching foreign language senior learners with such complex impairments as cerebral palsy a teacher should be able to use a set of tools that would enable the analysis of these individual differences, including: physical, sensory and cognitive possibilities, learning difficulties and disabilities, restrictions, intelligences, cognitive styles, learning and professional interests.

But the existing system of would-be teachers' professional preparation is only developing today, as only several higher educational institutions have relevant courses. Besides the scientific literature analysis has revealed the absence of correspondent sources to consult with. This discrepancy proves the topicality of the topic chosen.

The article contains 2 questionnaires – for palsied senior learners and their parents – and an express-dossier to systematize obtained data on learner's ability to: independently walk, stand, sit, talk, write, read, hear, do self-service; on learning disabilities, SEN, cognitive abilities, learning interests, strengths and professional prospects and options, if there are and they are chosen. All these tools were designed, experimentally approbated and improved by the article's author. The data obtained and systematized empowers a teacher to: implement differentiated, individualized and practice-oriented instruction, to organize additional correction and the monitoring of learner's progress in the Individual program of child's development and in his Individual plan.

Key words: cerebral palsy, inclusive learning, foreign language, questionnaire, express-dossier.

УДК [378.016.80]:33

DOI <https://doi.org/10.31392/2311-5491/2019-69.68>

Якубовська М. С.

ДОСВІД НАУКОВОЇ ШКОЛИ АКАДЕМІКА Н. Г. НИЧКАЛО В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ШКОЛИ СУЧАСНОСТІ: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

На прикладі концептуального вивчення творчого наукового діалогу акад. Н. Г. Ничкало в системі інноваційних засад наукової діяльності дійсного члена НАПН України, доктора педагогічних наук, професора В. О. Радкевич розглядається впровадження культурологічних засад наукової школи «педагогіки життя» акад. Н. Г. Ничкало в системі досягнень сучасної професійної школи. Для досягнення мети були реалізовані такі завдання: охарактеризовано концептуальні культурологічні принципи інноваційних освітніх технологій навчання та викладання в системі сучасної професійної школи; на прикладі досягнень педагогічної школи акад. Н. Г. Ничкало проаналізовано роль культурологічних засад у системі інноваційних освітніх технологій вищої професійної школи. Методологія дослідження полягає в застосуванні компаративного, історико-логічного, синергетичного методів. Зазначений методологічний підхід дозволяє проаналізувати системне творення архетипної моделі дослідження наукової школи акад. Н. Г. Ничкало як цілісної функціональної єдності професійної школи тасоціуму. Наукова новизна роботи полягає у розгляді науково-педагогічних засад зв'язку культурологічного світогляду людини з гармонійним розвитком соціального буття, що є основою культурологічного простору духовної свободи та творчості особистості. На прикладі концептуального вивчення впровадження досвіду акад. Н. Г. Ничкало в систему інноваційних засад наукової діяльності дійсного члена НАПН України, доктора педагогічних наук, професора В. О. Радкевич розглядається розвиток наукової школи «педагогіки життя» акад. Н. Г. Ничкало в системі досягнень сучасної професійної освіти.